

APSTIPRINU

Patērētāju tiesību aizsardzības centra

direktore

B. Vītolīņa

(personiskais paraksts)

2018.gada . 14. 04. 2018

PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS CENTRS

24.04.2018.

Nr. 3

Vadlīnijas

*par nokavējuma procentu un līgumsoda piemērošanu ar patērētājiem noslēgtajos līgumos**

*(saistībā ar 2013.gada 20.jūnija grozījumiem Civillikumā un 2015.gada
28.maija grozījumiem Patērētāju tiesību aizsardzības likumā)*

(vadlīniju nosaukums)

RĪGA

*Šis dokuments nav oficiāla tiesību normu interpretācija, bet ir Patērētāju tiesību aizsardzības centra kā uzraudzības iestādes vicoklis par tiesību normu interpretāciju

SATURS

Ievads	3
I. Līgumsoda un nokavējuma procentu piemērošanas un maksājumu novirzīšanas secības vispārējie principi.....	4
I. Līgumsoda veidi un to regulējums	5
• Līgumsods par saistību neizpildi vispār, tā mērķis.....	5
• Līgumsoda par saistību neizpildi vispār nosacījumi un aprobežojumi	6
• Līgumsods par saistību neizpildi vispār un saistību izpildes pienākums.....	6
• Līgumsods par saistību neizpildi vispār un zaudējumu atlīdzības pienākums	7
• Līgumsods par saistību neizpildi vispār un nokavējuma procentu atlīdzības pienākums.....	8
• Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) mērķis, veidi un nošķiršana no nokavējuma procentiem	8
• Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) nosacījumi un aprobežojumi	9
• Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) un saistību izpildes pienākums	10
• Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) un zaudējumu atlīdzības pienākums	10
• Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) un nokavējuma procentu atlīdzības pienākums	10
• Pamatparāds un galvenā saistība	11
• Kavēti maksājumi maksājumu grafika gadījumā.....	12
• Līgumsoda piemērošana pēc līguma izbeigšanas	12
• Kopsavilkums tabulas veidā par līgumsodu piemērošanu	13
II. Nokavējuma procenti un to regulējums	14
• Nokavējuma procenti, to mērķis.....	14
• Nokavējuma procentu regulējums patērētāju kreditēšanas nozarē	14
III. Maksājumu novirzīšanas secība	15
• CL 1843.panta piemērošana	15
• CL 1844.panta piemērošana	16
• Rekomendācijas patērētāja veikto maksājumu novirzīšana kavējuma gadījumā	17
• Citi svarīgi norādījumi par līgumsodu un nokavējuma procentu aprēķināšanu	19

IEVADS

Saskaņā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likuma (turpmāk – PTAL) 24.pantu patērētāju tiesību aizsardzībā uzraudzību un kontroli īsteno Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (turpmāk – PTAC). Saskaņā ar PTAL 25.panta ceturtās daļas 6.punktu PTAC funkcijās ietilpst patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzība līgumu projektos un līgumos, ko patērētāji slēdz ar ražotājiem, pārdevējiem vai pakalpojumu sniedzējiem, arī normatīvajos aktos paredzēto darbību veikšana, lai ražotājs, pārdevējs vai pakalpojuma sniedzējs grozītu līguma projektu vai pārtrauktu pildīt līguma noteikumus, ja līguma projektā vai noslēgtajā līgumā konstatēti netaisnīgi vai neskaidri noteikumi. PTAC kompetencē ietilpst līgumu, kas noslēgti ar patērētāju, noteikumu vērtēšana un nepieciešamības gadījumā atzīšana par netaisnīgiem līguma noteikumiem atbilstoši PTAL 6.panta trešajai daļai.

Nemot vērā 2013.gada 20.jūnijā pieņemtos Civillikuma (turpmāk – CL) grozījumus, kas stājās spēkā 2014.gada 1.janvārī un ieviesa būtiskas izmaiņas līgumsoda piemērošanā un vērtēšanā, PTAC ir sagatavojis savu viedokli un rekomendācijas, kā minētie grozījumi piemērojami, sastādot līgumus ar patērētājiem.

Līgumsods ir uzskatāms par saistību tiesību pastiprinājuma veidu, kas iedarbojas kā nelabvēlīgu seku draudi, turpretim procenti ir atlīdzība par sveša kapitāla lietošanas atvēlējumu vai atdošanas kavējumu, kuru galvenā funkcija ir nodrošināt tirgus ekonomikai raksturīgo ekvivalenci¹. CL šiem diviem tiesību institūtiem paredz atšķirīgu regulējumu. Vienlaikus gan uz līgumsodu, gan arī uz nokavējuma procentiem ir attiecināms PTAL 6.panta trešās daļas regulējums par netaisnīgiem līguma noteikumiem. Ja līgumā ietvertais līgumsods vai nokavējuma procenti neatbilst CL un PTAL noteiktajiem ierobežojumiem, šādu noteikumu var vērtēt kā netaisnīgu līguma noteikumu.

CL 1716., 1717., 1722. un 1843.pants uz spēkā esošajiem ar patērētājiem noslēgtajiem līgumiem, kuru darbība turpinās pēc 2014.gada 1.janvāra un līdz 2014.gada 31.decembrim par tiem netika celta prasība tiesā, ir piemērojamas kopš 2015.gada 1.janvāra. Uz līgumiem, kuri noslēgti pēc 2014.gada 1.janvāra, minētie CL panti un Vadlīnijās ietvertais skaidrojums attiecas pilnībā.

2015.gada 28.maijā Saeimā tika pieņemti grozījumi PTAL, saskaņā ar kuriem tika paredzēti vairāki ierobežojumi patērētāju kredītēšanas jomā. Cita starpā saskaņā ar grozījumiem tika noteikti ierobežojumi patērētāja kredīta kopējām izmaksām un nokavējuma procentiem. Šajās Vadlīnijās pausts viedoklis par Civillikumā paredzēto nokavējuma procentu un līgumsoda piemērošanas kārtību.

---

¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015.gada 21.septembra spriedums lietā Nr.SKC-98/2015

I. LĪGUMSODA UN NOKAVĒJUMA PROCENTU PIEMĒROŠANAS UN MAKSĀJUMU NOVIRZĪŠANAS SECĪBAS VISPĀRĪGIE PRINCIPI

1. Līguma noteikumiem jābūt sastādītiem skaidriem un nepārprotamiem, izvairoties no dažādas līgumu noteikumu interpretācijas (caurspīdīguma princips).
1. Lai arī līgumsoda un nokavējuma procentu funkcija ir mudināt patērētāju ātrāk izpildīt no līguma izrietošās saistības, līgumiskajiem procentiem un nokavējuma procentiem jābūt samērīgiem un atbilstoši godīgai darījumu praksei² un PTAL regulējumam. Strīda gadījumā komersanta pienākums ir pierādīt līgumsoda un nokavējuma procentu samērīgumu.
2. Tiesību doktrīnā ieteikti kritēriji, kas būtu ņemami vērā, izvērtējot līgumsoda (arī līgumsoda par saistību neizpildi vispār) apmēru:
  - a) ar līguma pārkāpumu radīto seku smagums (ļauņums, kaitējums plašā nozīmē);
  - a) līgumsoda apmērs, vērtējot procentuāli pret pamatparādu;
  - b) laika periods, kurā līgumsoda apmērs ir veidojies;
  - c) tas, vai līgumsoda piedziņa nekaitētu parādniekam (daudziem parādniekiem kopumā) tādā mērā, ka varētu tikt skartas arī sabiedrības intereses;
  - d) kā un cik lielā mērā saistība ir tikusi pildīta;
  - e) vai ar konkrēto līgumsoda apmēru ir nodrošināts taisnīgs rezultāts;
  - f) tiesību principi, kas attiecas uz soda atbilstības izvērtēšanu, ciktāl tie nav pretrunā ar civiltiesību pamatuzdevumu nodrošināt ekvivalenci mantiskajās attiecībās.

Nepieciešams izsvērt, kuri no kritērijiem konkrētajā situācijā ir visbūtiskākie un cik lielā mērā tie konkrētajā tiesiskajā situācijā jāņem vērā, vērtējot līgumsoda samērīgumu un taisnīgumu³.

3. Līgumsodam par saistību neizpildi vispār ir jābūt:
  - 1) konkrētai naudas summai vai citai mantiskai vērtībai;
  - 1) nedrīkst noteikt vairākkārtīgu (atkārtotu);
  - 2) nedrīkst noteikt pieaugošu maksājumu vai devumu veidā⁴
  - 3) samērīgam salīdzinājumā ar radītajiem zaudējumiem.
4. Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā aprēķināšana ir jāpārtrauc brīdī, kad tas sasniedz 10% no pamatparāda vai galvenās saistības apmēra.
5. Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) var tikt aprēķināts gan par lietošanas procentu samaksas kavējumu, gan par aizdevuma pamatsummas atmaksas kavējumu. Tomēr par abiem šiem kavējumiem aprēķinātā kopsumma nedrīkst pārsniegt 10% no pamatparāda (neatmaksātās kredīta pamatsummas), t.i., komersants nav tiesīgs atsevišķi rēķināt līgumsodu par lietošanas procentu kavējumu un atsevišķi līgumsodu par kredīta pamatsummas kavējumu, katru aprēķinot līdz 10% noteiktajai robežai.⁵
6. Nokavējuma procentus nedrīkst rēķināt par kapitāla lietošanas procentu kavējumu (CL 1765.panta ceturtā daļa⁶).

² CL 1717.pants, 1764.pants.

³ Sk.: Kubilis J. *Līgumsoda samērīgums un taisnīguma izvērtēšanas kritēriji*. Jurista Vārds, 12.01.2010., Nr.2., Torgāns K. *Līgumu un deliktu tiesību problēmas*. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 137.- 182. lpp.

⁴ CL 1716.panta otrā daļa.

⁵ J.Kārklīšs, L.Buls, *Līgumsoda reforma*. Jurista vārds, 03.12.2013. Nr.49(800).

⁶ CL 1765.panta ceturtā daļa: “*Procenti aprēķināmi tikai no paša kapitāla. Bet, ja noliktajā termiņā nesamaksā procentus vismaz par gadu, tad pēc kreditora pieprasījuma par viņam pienākošos procentu summu aprēķina likumiskos procentus par minēto termiņu*”.

7. Maksājumu dzēšanas kārtība nedrīkst būt pretrunā ar CL 1843.pantā nostiprināto līgumsoda dzēšanas pamatprincipu, lai nepasliktinātu patērētāja stāvokli. Jebkurā gadījumā kredīta devēja piedāvātā maksājumu dzēšanas kārtība nedrīkst būt pretrunā CL 1.pantam un PTAL 5.panta pirmajā daļā nostiprinātajam līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principam un nenostādītu patērētāju nelabvēlīgākā stāvoklī.

II. LĪGUMSODA VEIDI UN TO REGULĒJUMS

1. Līgumsods par saistību neizpildi vispār, tā mērķis

1.1. CL 1716.panta pirmā daļa nosaka: *“Līgumsods ir pametums, ko kāda persona uzņemas ciest sakarā ar savu saistību neizpildi vispār, nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā).”*

CL 1716.panta otrās daļas redakcija nosaka, ka: *„Līgumsods par saistību neizpildi vispār ir konkrēti noteikta naudas summa vai cita mantiska vērtība, kuru nedrīkst noteikt vairākkārtīgu (atkārtotu) vai pieaugošu maksājumu vai devumu veidā.”*

1.2. CL 1716.pantā paredzēts atsevišķs līgumsoda veids par saistību neizpildi vispār, jo šāda līgumsoda mērķis ir nodrošināties pret zaudējumiem par tādu saistību pārkāpumu, kuros nereti zaudējumus ir grūti pierādīt, lai gan ir skaidrs, ka tādi ir nodarīti vai var tikt nodarīti. Piemēram, konfidencialitātes neievērošana vai nekonkurēšanas pienākuma neievērošana darba tiesībās rada zaudējumus, bet to ne vienmēr var pierādīt, tādēļ likums atļauj pret tādiem pārkāpumiem aizsargāties ar tādu civiltiesiskās aizsardzības līdzekli kā līgumsods.

1.3. Ar līgumsodu par saistību neizpildi vispār jāsaprot tāds līgumsoda noteikums, kur līgumsods noteikts ne tik daudz par neizpildīšanu īstā laikā (termiņā), kā par neizpildīšanu vispār. Tie ir arī tādi gadījumi, kad jau no attiecīgā līguma satura izriet, ka līgumsoda samaksa ir kā kādas saistības izpildījuma alternatīva, taču tas netiek noteikts ar mērķi novērst saistības izpildījuma kavējumu laikā. Piemēram, tā tas būtu līgumā, kur viena puse apņēmusies piegādāt otrai Jaungada salūtam nepieciešamo pirotehniku, un papildus līgumā noteikts, ka nepiegādāšanas gadījumā pircējs var izvēlēties – prasīt maksāt līgumsodu noteiktā apmērā vai izpildīt saistību.

1.4. Tie ir arī tādi līgumsoda noteikumi, kuri paredzēti par galveno saistību, kura paredz atturēties no kādas darbības veikšanas, t.i., ka pienākuma izpilde ir nepārtraukta, piemēram, līgumsods par konfidencialas informācijas neizpaušanas saistību, par aizsargķiveres nēsāšanas saistību būvlaukumā.⁷

Piemēri:

- viesnīcu līgumos paredzētais līgumsods par smēķēšanu nesmēķētāju numuriņos;
- hipotekārās kreditēšanas līgumā paredzētais līgumsods par ieķīlātā nekustamā īpašuma iznomāšanu bez ķīlas ņēmēja piekrišanas;
- īres līgumā paredzētais līgumsods par īpašuma bojāšanu;
- elektronisko sakaru līgumos paredzētais līgumsods par nelicenzētu programmatūru izmantošanu;
- elektronisko sakaru līgumos noteiktais līgumsods par patērētāja atkāpšanos no terminēta līguma pirms tajā paredzētā beigu termiņa;

⁷ J.Kārklīšs, L.Buls, *Līgumsoda reforma*. Jurista vārds, 03.12.2013. Nr.49(800).

- līgumos, kuros paredzēts, ka gadījumā, ja patērētājs atkāpjas no līguma, komersants ir tiesīgs paturēt iemaksātu avansu vai priekšapmaksu.

1.5. Pārķāpūmam, par ko tiek prasīts līgūmsods par saistību neizpildi vispār, kritērijs nav saistība ar pielīgtās saistības izpildījuma veikšanu noteiktā termiņā, bet gan tieši pašas saistības neizpildīšana.

1.6. Līgūmsoda par saistību neizpildi vispār nosacījūmi un aprobežojūmi

1.6.1. Uz līgūmsodu par neizpildi vispār netiek attiecināti aprobežojūmi ne vairāk kā 10% apmērā no pamatparāda vai galvenās saistības apmēra (CL 1716.panta trešā daļa), ne 100% apmērā (CL 1763.pants), jo 100% ierobežojūms attiecas uz nokavējūma procentiem.

1.6.2. Tomēr arī uz šo līgūmsoda veidu ir attiecināms CL 1717.pants⁸, kas nosaka, ka līgūmsodam jābūt samērīgam un atbilstošam godīgai darījūmu praksei.

1.6.3. Līgūmsodam par neizpildi vispār ir jābūt:

- 1) konkrētai naudas summai vai citai mantiskai vērtībai,
- 2) to nedrīkst noteikt vairākkārtīgu (atkārtotu),
- 3) to nedrīkst noteikt pieaugošu maksājūmu vai devūmu veidā⁹,
- 4) samērīgam, salīdzinot ar radītajiem zaudējūmiem saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 4.punktu.

1.7. Līgūmsods par saistību neizpildi vispār un saistību izpildes pienākūms

1.7.1. Līgūmsods par neizpildi vispār un līgūma izpildes pienākūmu ir:

- izvēles līgūmsods (CL 1718.pants¹⁰);
- kumulatīvs līgūmsods, ja puses tā ir vienojušās (CL 1720.pants – līgūmsoda cietējam ir jāsamaksā gan līgūmsods, gan jāizpilda pielīgtā saistība)¹¹.

1.7.2. Papildus PTAC norāda uz CL 1718.panta otro daļu, kas nosaka, ka, ja līgūma priekšmets ir bijis kaut ko nedarīt, tad var prasīt vienīgi līgūmsodu, tomēr komersants ir tiesīgs prasīt turpināt līgūma izpildi (līgūma termiņa laikā), t.i., turpmāk neveikt darbības, kuras bijušas aizliegtas.

Piemēri līgūma noteikūmiem, kas var būt paredzēti līgūmā:

- kredītēšanas līgūma gadījumā patērētājs pretēji pielīgtajam bez paziņošanas kredītoram ir aizņēmis no cita aizdevēja noteiktu naudas summu, kredītors ir tiesīgs pieprasīt līgūmsodu par līgūma noteikūma pārķāpūmu, kā arī pieprasīt turpināt pildīt līgūmā paredzēto pienākūmu – bez kredītora piekrišanas neuzņemties papildu finanšu saistības;

⁸ Civillikūma 1717.pants: “Līgūmsoda apmēru noteic līdzēji, un tas nav aprobežots ar zaudējūmu lielūmu, kādi paredzami no līgūma neizpildīšanas, taču tam jābūt samērīgam un atbilstošam godīgai darījūmu praksei”.

⁹ J.Kārķliņš. Lekcija: Līgūmsoda jaunais regulējūms Civillikūmā un tā piemērošana.

¹⁰ Civillikūma 1718.pants: “Ja kādam jācieš līgūmsods, tad kredītors var prasīt vai nu tā samaksu, vai līgūma izpildīšanu; bet izvēlējis samaksu, viņš vairs nevar pēc tam prasīt līgūma izpildīšanu, un otrādi. Ja līgūma priekšmets bijis kaut ko nedarīt, tad var prasīt vienīgi līgūmsodu”.

¹¹ J.Kārķliņš. Lekcija: Līgūmsoda jaunais regulējūms Civillikūmā un tā piemērošana.

- līgumsoda par smēķēšanu nesmēķētāju numuriņā gadījumā viesnīca ir tiesīga pieprasīt gan līgumsodu par smēķēšanu numuriņā, gan arī turpmāku pienākumu nesmēķēt viesnīcas numuriņā.

1.8. Līgumsods par saistību neizpildi vispār un zaudējumu atlīdzības pienākums

Var būt:

- ieskaita līgumsods (CL 1722.panta¹² pirmā daļa);
- izslēdzošs līgumsods (CL 1722.panta otrā daļa).

1.8.1. Ar CL grozījumiem līgumsods par saistību neizpildi vispār saistībā ar zaudējumu atlīdzību kā kumulatīvais līgumsods ir aizliegts. Kumulatīvajam līgumsodam ir spilgti izteikta sodīšanas funkcija, un tālab šāda līgumsoda turpmāka pastāvēšana tika izslēgta, tuvinot Latvijas likumus Eiropas Savienības valstu likumiem¹³.

1.8.2. Saskaņā ar CL 1722.panta otrās daļas noteikumu, likumdevējs ir paredzējis tiesības pusēm līgumā pieligt līgumsodu kā izslēdzošu līgumsodu attiecībā uz zaudējumu atlīdzības pienākumu, t.i., puses ir tiesīgas līgumā noteikt, ka gadījumā, ja tiek prasīts līgumsods, tas izslēdz iespēju arī pieprasīt zaudējumu atlīdzību. Minēto alternatīvu likumdevējs ir pieļāvis kā vienīgo izņēmumu no pamata regulējuma, līdz ar to līguma noteikums, kas nosaka citu kārtību, ir uzskatāms kā netaisnīgs līguma noteikumus saskaņā ar PTAL 5.un 6.panta tiesību normām par netaisnīgiem līgumu noteikumiem.

Piemēri:

Līgumsods par saistību neizpildi vispār	Pierādītie (piedzenamie) zaudējumi	Līgumsoda apmērs, kuru komersants ir tiesīgs pieprasīt
170 EUR	100 EUR	$170 - 100 = 70$ EUR
70 EUR	100 EUR	$70 - 100 = (-30)$ EUR), tāpat komersants nav tiesīgs prasīt līgumsodu, ja vienlaikus tiek pieprasīta zaudējumu atlīdzība

1.8.3. Gadījumā, ja konkrētās tiesiskās situācijas izvērtēšanas rezultātā konstatējams, ka līgumsods ir bijis par neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) nevis līgumsods par neizpildi vispār, un komersants ir pieprasījis vairāk par CL 1716.pantā noteiktajiem 10% no atlikušā pamatparāda vai neizpildītās galvenās saistības, šādu līguma noteikumu var vērtēt kā netaisnīgu un spēkā neesošu līguma noteikumu no līguma noslēgšanas brīža saskaņā ar PTAL 6.panta trešo daļu.

¹² Civillikuma 1722.pants: “Līgumsodu par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) var prasīt tikai tādā apmērā, kādā tas pārsniedz prasīto procentu summu, kas radusies pēc neizpildes iestāšanās brīža. Līgumsodu par saistību neizpildi vispār var prasīt tikai tādā apmērā, kādā tas pārsniedz piedzenamo zaudējumu summu, ja vien nav tieši norunāts, ka līgumsods izslēdz tādu atlīdzību”.

¹³ K.Torgāns. *Saistību tiesības. Mācību grāmata*. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2014, 112.lpp.

1.9. Līgumsods par saistību neizpildi vispār un nokavējuma procentu atlīdzības pienākums

CL 1753.pants nosaka, ka „*Ar procentiem jāsaprot tā atlīdzība, kas dodama par kādas naudas summas vai citu atvietojamu lietu (844.p.) lietošanas atvēlējumu vai kavējumu, samērā ar viņu daudzumu un lietošanas ilgumu.*”

Nemot vērā, ka nokavējumu procentu uzdevums ir nodrošināt ienākumus, ko dod kapitāls, atrodoties aprītē, un, ka līgumsodu par saistību neizpildi vispār piemēro gadījumos: „Kad jau no attiecīgā līguma satura izriet, ka līgumsoda samaksa ir kā kādas saistības izpildījuma alternatīva, taču tas netiek noteikts ar mērķi novērst saistības izpildījuma kavējumu laikā”¹⁴, šī līgumsoda piemērošanas jomā nav gadījumi, kad tiek kavēta kapitāla atmaksa vai arī tiek kavēta atvietojamās lietas atgriešana, līdz ar to nav arī pamata piemērot uz šī līgumsoda gadījuma saistību pārkāpumiem arī nokavējuma procentus. Proti, piemērojot līgumsodu par saistību neizpildi vispār, nav tiesiski uz tā paša saistību pārkāpuma pamata piemērot arī nokavējuma procentus.

2. Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) mērķis, veidi un nošķiršana no nokavējuma procentiem

CL 1716.panta trešajā daļā noteikts, ka: „*Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) var tikt noteikts pieaugošs, taču kopumā ne vairāk par 10 procentiem no pamatparāda vai galvenās saistības apmēra.*”

2.1. Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) mērķis ir komersantam nodrošināties pret viņa kapitāla vai viņam pienākošos kapitāla prettiesisku lietošanu. Turklāt šī līgumsoda gadījumā būtisks ir saistības izpildījums noteiktā termiņā.

2.2. CL 1716.panta trešajā daļā minētajam līgumsodam ir divi veidi:

- a) līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi – gadījumos, kad saistība ir pildīta, bet tas nav izdarīts pilnā apjomā, piemēram, kreditēšanas līguma gadījumā ir termiņā veikts maksājums tikai par daļu no veicamā maksājuma vai tas veikts ar nokavējumu;
- a) līgumsods par neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) – gadījumos, kad saistība nav pildīta pilnībā, piemēram, kreditēšanas līguma gadījumā, maksājums nav veikts.

2.3. Piemēri:

- a) līgumsods gadījumā, kad kredīta ņēmējs, iestājoties kredīta atmaksas termiņam, nav veicis maksājumu (neatkarīgi no tā, vai kredīts jāatmaksā līguma termiņa beigās vienā maksājumā vai līgumā paredzēts maksājumu grafiks);
- a) maksājuma neveikšana par pakalpojuma lietošanu, piemēram, televīziju, mobilajiem sakariem, apsaimniekošanas pakalpojumiem līgumā noteiktajos termiņos;
- b) dzīvojamās telpas īres maksājuma neveikšana.
- c) līgumsods par maksājumu neveikšanu saskaņā ar maksājumu grafiku kreditēšanas līguma gadījumā;

---

¹⁴ J.Kārklīšs, L.Buls, *Līgumsoda reforma*. Jurista vārds, 03.12.2013. Nr.49(800).

2.4. Procentiem nedrīkst piedēvēt soda raksturu un jaukt to ar procentos izteiktu līgumsodu. Nokavējuma gadījumā procentu maksāšanas pienākums iedarbojas kā pamudinājums parāda ātrākai nokārtošanai. Civiltiesiskos strīdos pārmērīgi augsti procenti var kalpot par pamatu līguma noteikumu atzīšanai par neatbilstošiem labiem tikumiem.¹⁵ Pastāv iespējamība, ka šādus nokavējuma procentus var atzīt par līgumsodu, ja no līguma vai apstākļiem izriet, ka tiem ir sodoša funkcija. Piemēram, gadījumā, kad līguma darbības laikā noteikto procentu apmērs bija 0,0174 % dienā, bet pēc līguma izbeigšanas nokavējuma procentu apmērs kļuva 43 reizes lielāks, šāds līguma noteikums liecina nevis par aizdevēja vēlmi saņemt taisnīgu atlīdzību par kapitāla lietošanu, bet gan par aizņēmēja sodīšanu, kas savukārt neatbilst nokavējuma procentu mērķim civiltiesībās.¹⁶

2.5. Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) nosacījumi un aprobežojumi

2.5.1. Saskaņā ar CL 1716.pantu līgumsods par nepilnīgu izpildi vai neizpildi termiņā var tikt noteikts pieaugošs, taču kopumā ne vairāk par 10% no atlikušā pamatparāda vai nepienācīgi izpildītās vai neizpildītās daļas¹⁷ no galvenās saistības apmēra.

2.5.2. Līgumsods par nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) var tikt izteikts pieaugošu maksājumu veidā, piemēram, 0,1% dienā no kavētā maksājuma, bet kavējuma gadījumā tas nevar pārsniegt vairāk kā 10% no atlikušā pamatparāda vai galvenās saistības apmēra. Tomēr, nosakot dienas procentu likmi, komersantam ir jāņem vērā, ka līgumsodam ir jābūt samērīgam un atbilstošam godīgai darījumu praksei, kā to nosaka CL 1. un 1717.pants. Saskaņā ar PTAL 6.panta trešās daļas 4.punktu līguma noteikumu, kas nosaka neproporcionāli lielu līgumsodu, var atzīt par netaisnīgu līguma noteikumu, līdz ar to tas būs spēkā neesošs no līguma noslēgšanas brīža (proti, līgumsodu nevarēs piemērot vispār¹⁸). Līgumsoda apmērs nedrīkst būt tik liels, ka komersants ir vairāk ieinteresēts līgumsoda aprēķināšanā nekā līguma izpildē, jo gūst lielāku labumu no līgumsoda piezīšanas.

2.5.3. Šo līgumsoda veidu ieteicams izteikt līgumā procentos, lai nodrošinātu samērīgumu un proporcionalitāti atbilstoši kavētajam termiņam un maksājuma summai, tomēr to nepieciešamības gadījumā var noteikt arī konkrētas summas veidā.

2.5.4. Līgumsodi par dažāda veida pārkāpumiem par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) netiek summēti kopā, piemēram, 10% apmērs līgumsodam no apdrošināšanas prēmijas nomas līgumā par īpašuma apdrošināšanas neveikšanu noteiktā termiņā neveido savstarpēju ieskaitu ar līgumsodu 10% apmērā no nesamaksājamiem nomas maksājumiem par savlaicīgu nomas maksas neapmaksāšanu. Tātad, ja patērētājs ir pieļāvis vairāku saistību pārkāpumu, līgumsoda maksimālais 10% apmērs rēķināms katrai pārkāptajai saistībai atsevišķi, tomēr lietā nedrīkst būt šaubu, ka vairāki līgumā ietvertie līgumsodi par saistību neizpildi noteiktā termiņā pēc būtības nav noteikti uz vienas un tās pašas saistības pamata.

2.5.5. Ņemot vērā PTAC praksi, norādāms, ka līgumsodam ar patērētājiem noslēgtajos līgumos vispārējā gadījumā nevajadzētu būt lielākam par 0,5% dienā no kavētā maksājuma

¹⁵ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012.gada 17.decembra sprieduma lietā Nr.SKC-262/2012 motīvu daļas [7.1] apakšpunkts.

¹⁶ Turpat [7.2] apakšpunkts.

¹⁷ *Arī juridiskajā literatūrā norādīts, ka līgumsoda aprobežojums attiecināms uz vēl neizpildīto saistības daļu: „(..) var noteikt līgumsodu (..) procentos no līguma summas nepienācīgi izpildītās vai neizpildītās daļas”.* (K.Torgāns. *Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2014, 112.lpp.*)

¹⁸ PTAL 6.panta astotā daļa, sk. arī Eiropas Savienības Tiesas 2013.gada 30.maija spriedumus lietās C-488/11 un C-397/11

summas. Izņēmums pieļaujams tikai tādos līgumos, kuros kavētā maksājuma summa ir neliela un attiecīgi arī aprēķinātais līgumsods dienā sastāda nelielu summu, vai kuros specifiskas dēļ paredzētais līgumsods nesedz zaudējumus, kas rodas no saistību neizpildes īstā laikā (termiņā), piemēram, kredītu līgumi pret kustamas lietas ķīlu, tomēr katrā šādā gadījumā komersantam zaudējumi ir jāpierāda. Jāņem vērā, ka līgumsods 0,5% apmērā arī var būt uzskatāms par nesamērīgu, ja salīdzinājumā ar zaudējumiem, tas ir neproporcionāli liels.

2.6. Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) un saistību izpildes pienākums

Līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā pieprasīšana neatbrīvo parādnieku no pienākuma izpildīt saistību (skat. CL 1720.panta 2.punktu).

2.7. Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) un zaudējumu atlīdzības pienākums

Līgumsods par nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu laikā (termiņā) pēc sakara ar zaudējumu atlīdzības pienākumu var tikt pielīgts dažādi, tajā skaitā arī kumulatīvi. CL 1722.pantā likumdevējs šī līgumsoda veida sakaru ar zaudējumu atlīdzības pienākumu nav imperatīvi noteicis.¹⁹

2.8. Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) un nokavējuma procentu atlīdzības pienākums

2.8.1. Līgumsodu par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) var prasīt tikai tādā apmērā, kādā tas pārsniedz prasīto nokavējuma procentu summu, kas radusies pēc neizpildes iestāšanās brīža (CL 1722.panta pirmā daļa).

2.8.2. Tātad, ņemot vērā, ka līgumsods par saistību neizpildi īstā laikā (termiņā) ir ar mērķi nodrošināties pret sveša kapitāla lietošanu, CL jaunajā redakcijā nepieļauj šo līgumsodu piedzīt kumulatīvi ar nokavējuma procentiem. Likumdevējs ir noteicis, ka šis ir ieskaita līgumsods²⁰. Tātad, ja nokavējumu procentu summa ir lielāka par līgumsodu, prasīt var tikai nokavējuma procentus, savukārt, ja līgumsods ir lielāks par nokavējuma procentiem, tad līgumsodu var prasīt kā starpību starp līgumsodu un nokavējuma procentiem.

Piemēri:

a) Piemērs Nr.1 (nokavējuma % nepārsniedz aprēķināto līgumsodu): Ja kreditors aprēķina nokavējuma procentus 100 EUR apmērā un līgumsodu 110 EUR apmērā un šis līgumsods (110 EUR) nepārsniedz 10% no parāda saistības atlikuma (piemēram, 1100 EUR), tad kreditors ir tiesīgs papildus nokavējuma procentiem prasīt 10 EUR līgumsodu (110 – 100 = 10 EUR).

b) Piemērs Nr.2 (nokavējuma % pārsniedz aprēķināto līgumsodu): Neatmaksātā aizdevuma pamatsumma: 1000 EUR. Ja kreditors aprēķina nokavējuma procentus 110 EUR apmērā un līgumsodu 100 EUR apmērā (10% no 1000 EUR), tad kreditors ir tiesīgs prasīt tikai nokavējuma procentus 110 EUR apmērā. Līgumsods = 0 EUR.

2.8.3. Līguma noteikumu piemērs, kas neatbilst normatīvo aktu prasībām:

¹⁹ J.Kārklīšs, L.Buls, *Līgumsoda reforma*. Jurista vārds, 03.12.2013. Nr.49(800).

²⁰ J.Kārklīšs. Lekcija: *Līgumsoda jaunais regulējums Civillikumā un tā piemērošana*.

“Aizņēmējam ir pienākums ne vēlāk kā 10 dienu laikā no paziņojuma saņemšanas pilnībā atmaksāt aizdevuma summu, nokavējuma procentus par kavētajiem maksājumiem, procentus par faktisko aizdevuma izmantošanas laiku, maksu par aizdevuma apkalpošanu, kā arī samaksāt atbilstoši līguma noteikumiem aprēķināto līgumsodu par aizdevuma atmaksas termiņa kavējumu”.

2.8.4. Augstāk norādītais līguma noteikums katrā individuālā situācijā jāskata kontekstā ar citiem līguma noteikumiem, tomēr pirmšķietami:

- a) paredz kredīta devēja tiesības vienlaicīgi no kavētā maksājuma pieprasīt gan līgumsodu, gan nokavējuma procentus. Neprecizējot ieskaita līgumsoda esamību, noteikums var veidot dubulto sodu par vienu un to pašu pārkāpumu;
- a) paredz rēķināt nokavējuma procentus par lietošanas procentiem, kas ir pretrunā ar CL 1765.panta ceturto daļu (kavēts maksājums parasti sastāv gan no pamatparāda, gan procentu maksājumu daļām).

3. Pamatparāds un galvenā saistība

3.1. Ar **pamatparāda** (galvenā parāda, kapitāla parāda, kapitāla) jēdzienu saprot no saistību tiesībām izrietošu parādnieka pamatpienākumu samaksāt kreditoram noteiktu naudas summu (šajā summā neietilpst blakus prasījumi). Piemēram, atdodamā parāda pamatsumma aizdevuma līgumā, uzņēmuma līgumā maksājamā atlīdzība, preces cena pirkuma līgumā u.tml.²¹

3.2. CL noteiktais līgumsoda pieļaujamais 10% apmērs ir jāreķina no neatmaksātās kredīta pamatsummas, ņemot vērā, ka, jo vairāk tiek atmaksāts kredīts, jo vairāk kreditora risks samazinās, līdz ar to nav pamata aprēķināt maksimālo līgumsoda aprobežojumu no visas līgumā norādītās kredīta summas. Gadījumos, kad kreditēšanas līguma laikā tiek maksāti tikai lietošanas procenti, bet pamatsumma tiek atmaksāta līguma termiņa beigās, par pamatparādu uzskatāma saņemtā kredīta pamatsumma.

3.3. Pakalpojumu sniegšanas līgumos, piemēram, televīzijas, interneta vai balss telefonijas pakalpojuma saņemšanas terminētos līgumos, pamatparāds ir visu to maksājumu summa, kas vēl saskaņā ar līgumu būtu patērētājam jāveic līdz līguma termiņa beigām, ja to var noteikt. Gadījumos, kad ar patērētāju ir noslēgti beztermiņa līgumi, tad maksājumu saistību neizpildes gadījumā pamatparāds ir kavētie/termiņā nesamaksātie maksājumi, kuru maksāšanas termiņš jau ir iestājies.

3.4. Savukārt ar **galvenās saistības** jeb pamata saistības jēdzienu saprotams no saistību tiesībām izrietošs parādnieka pamatpienākums izpildīt par labu kreditoram noteiktu darbību, kam ir mantiska vērtība. Piemēram, nododamās preces vērtība pirkuma līgumā (saistība nodot lietu), glabājumā vai patapinājumā nodotās lietas vērtība (saistība atdot lietu) u.c.²²

Līguma noteikumu piemērs, kas atbilst normatīvo aktu prasībām:

“Aizņēmējs maksā kredītdevējam līgumsodu:

1.1. par aizdevuma atmaksas nokavējumu 0,1% no nokavētās summas par katru nokavēto dienu, taču kopsummā ar 1.2.apakšpunktā paredzēto līgumsodu ne vairāk kā par 10 procentiem no neatmaksātā pamatparāda.

²¹ J.Kārklīšs, L.Buls, *Līgumsoda reforma*. Jurista vārds, 03.12.2013. Nr.49(800).

²² J.Kārklīšs, L.Buls, *Līgumsoda reforma*. Jurista vārds, 03.12.2013. Nr.49(800).

1.2. par procentu apmaksas termiņa nokavējumu 0,2% no nokavētās summas par katru nokavēto dienu, taču kopsummā ar 1.1.apakšpunktā paredzēto līgumsodu ne vairāk par 10 procentiem no neatmaksātā pamatparāda”.

3.5. Kavēti maksājumi maksājumu grafika gadījumā

3.5.1. Arī gadījumā, ja kredīta maksājumi jāveic saskaņā ar maksājuma grafiku, līgumsoda par saistību nepienācīgu izpildi vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā) var tikt noteikts pieaugošs, taču kopumā ne vairāk kā līdz 10% no atlikušā pamatparāda (jeb neatmaksātās pamatsummas).

3.5.2. Kreditēšanas līguma ar maksājuma grafiku gadījumā, ja kredīta ņēmējs kavē grafikā noteiktos maksājumus un par to kredīta devējs sāk aprēķināt līgumsodu, līgumsoda pieaugums ir apturams, ja tas sasniedzis 10% no neatmaksātās pamatsummas (t.i. izsniegtās un neatmaksātās aizdevuma pamatsummas).

3.5.3. Vienlaikus jāņem vērā, ka līgumsods būtu nosakāms tikai no kavētā maksājuma vai tā daļas, jo tā apmēram ir jābūt samērīgam un pieaugumam proporcionālam kavētajam maksājumam, par kuru tas noteikts.

3.6. Līgumsoda piemērošana pēc līguma izbeigšanas

3.6.1. Ja tiek izmantotas pielīgtās tiesības izbeigt līgumu pirms termiņa līgumam izbeidzoties pirms termiņa zūd arī līgumiskais pamats pielīgto procentu un līgumsoda aprēķināšanai un piedziņai atbilstoši līguma nosacījumiem, jo nav nekāda tiesiska pamata tā piemērošanai pēc līguma izbeigšanās.²³

3.6.2. Praksē izmantoto līgumsodu veidi ir apkopoti Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta apkopojumā “Tiesu prakse līgumsodu piemērošanā”²⁴, kas pieejams Augstākās tiesas mājas lapā.

- Prasītājam ir tiesības uz līgumiskajiem procentiem un līgumsodu tikai līdz līguma izbeigšanas brīdim. Pēc līguma izbeigšanas prasītājam atbilstoši CL 1753.pantam ir tiesības vienīgi uz jau agrāk uzkrājušos procentu un līgumsoda maksājumiem, kā arī procentiem, ko nosaka tiesa līdz sprieduma izpildei atbilstoši Civilprocesa likuma 195.pantam (SKC-644/2013).²⁵

- Kavēšanos celt prasību tiesā, ievērojot visus apstākļus, var atzīt par tiesību izlietošanu pretēji CL 1.pantā noteiktajam labas ticības principam, ja kavēšanās tiešā veidā ietekmē līgumsoda apmēra palielināšanos. Šāda rīcība ir viens no argumentiem, kādēļ tiesa var nepiedzīt līgumsodu pilnā, prasītāja lūgtajā apmērā.²⁶

- Vilcināšanās ar atkāpšanos no līguma, ievērojot visus apstākļus, neatbilst labas ticības principam. Senāta rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-881/2009²⁷ (prasība celta tiesā četrus

²³ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SK-644/2013. judikatūras precizējums.

²⁴ <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/>

²⁵ PTAC viedokli par šim spriedumam pretējas prakses pielietošanu lūdzam skatīt šeit: http://ptac.gov.lv/page/212&news_id=336

²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens Nr.7/2013 decembris, Apkopojums “Tiesu prakse līgumsodu piemērošanā”, 75-76.lpp. (Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta senatoru kolēģijas rīcības sēdes 2009. gada 29. jūlija lēmums lietā Nr. SKC-881/2009. Nav publicēts; Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 8.decembra lēmums lietā Nr. SPC-259/2010. Nav publicēts.; Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 9.novembra lēmums lietā Nr.SPC-63/2011.Nav publicēts).

²⁷ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta senatoru kolēģijas rīcības sēdes 2009. gada 29. jūlija lēmums lietā Nr. SKC-881/2009. Nav publicēts.

gadus pēc saistību izpildes nokavējuma). Senāts atteicis ierosināt kasācijas tiesvedību lietā, kur Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas Studiju fonds bija cēlis prasību pret T. G. par parāda Ls 656,22 piedziņu. Senāts secinājis, ka: „Lietā ir strīds par piedzenamā līgumsoda apmēru un kasācijas sūdzības iesniedzēja viedoklis šajā jautājumā būtiski atšķiras no viedokļa, kas izteikts pārsūdzētajā tiesas spriedumā. Tiesa konstatējusi, ka prasītājs prasību cēlis četrus gadus pēc tam, kad uzzinājis par T.G. saistību neizpildi. Šādu kavēšanos celt prasību tiesa atzinusi par tiesību izlietošanu pretēji CL 1.pantā noteiktajam labas ticības principam. Šā principa neievērošana ir viens no argumentiem, kādēļ tiesa nav piedzinusi līgumsodu pilnā apmērā, kā to bija lūdzis prasītājs.”

3.7. Kopsavilkums tabulas veidā par līgumsodu piemērošanu

	Līgumsods par saistību neizpildi vispār	Līgumsods par saistību nepienācīgu izpildi īstā laikā vai neizpildīšanu īstā laikā (termiņā)
Kritēriji	Saistību izpildei nav bijis būtisks izpildījums konkrētā termiņā, zaudējumu esamība parasti ir grūti pierādāma.	Līgumsods par terminētas saistības izpildes kavējumu, daļēju izpildi, vai pilnīgu neizpildi pielīgtajā termiņā.
Aprobežojumi	CL 1717.pants – jābūt samērīgam un jāatbilst godīgai darījumu praksei. PTAL 6.panta trešās daļas 4.punkts – līgumsodam jābūt proporcionālam.	10% aprobežojums no neatmaksātā pamatparāda vai neizpildītās galvenās saistības. Vienlaikus tam ir jābūt samērīgam un jāatbilst godīgai darījumu praksei (CL 1717.pants).
Līgumsods un līguma saistību izpilde	Izvēles līgumsods (CL pamata regulējums). Kumulatīvs līgumsods, ja puses par to ir vienojušās.	Kumulatīvs līgumsods – var prasīt gan līgumsodu, gan saistības izpildi.
Līgumsods un zaudējumu atlīdzība	Ieskaita līgumsods (CL pamata regulējums). Izslēdzošs līgumsods, ja puses par to ir vienojušās.	Kumulatīvs līgumsods – var prasīt gan līgumsodu, gan zaudējumu atlīdzību.
Līgumsods un nokavējuma procenti	Šajā gadījumā nav pamata aprēķināt nokavējuma procentus.	Ieskaita līgumsods – var prasīt tikai to daļu, kas pārsniedz nokavējuma procentus. Ja nokavējuma procenti ir lielāki par līgumsodu, var prasīt tikai nokavējuma procentus.

III. NOKAVĒJUMA PROCENTI UN TO REGULĒJUMS

4. Nokavējuma procenti, to mērķis

4.1. Nokavējuma procenti ir līgumā nolīgtie procenti par kādas naudas summas vai citu atvietojamu lietu atdošanas kavējumu prettiesiskas rīcības dēļ. Nokavējuma procentu mērķis ir atjaunot tādu mantisku stāvokli, kāds būtu, ja nebūtu noticis tiesību aizskārums.²⁸

4.2. CL 1764.pants nosaka, ka par prettiesiskiem uzskatāmi nesamērīgi un godīgai darījumu praksei neatbilstoši procenti. Jēdziens „godīga darījumu prakse” uzskatāms par CL 1.pantā nostiprinātā labas ticības principa atvasinājumu (to aptver CL 1.pants). Šo jēdzienu lieto Eiropas Savienības normatīvajos aktos attiecībā uz darījumiem (*fair commercial practice, fair dealing, good faith*). „Ar godīgu darījuma praksi saprot labas ticības principa imperatīvu izpaušmi tieši attiecībā uz līgumtiesībām. Godīgas darījumu prakses jēdzienu raksturo godīgums, atvērtums un darbošanās, respektējot otra līdzeja intereses. Darbība neatbilst godīgai darījumu praksei, ja līdzejs izmanto otras puses: ekonomisko atkarību, maksāspējas problēmas, pozīciju vājumu, neveic pasākumus, lai līguma pārkāpuma gadījuma mazinātu rādītos zaudējumus, kavējas celt prasību, pieaudzējot līgumsodu, u.c.”²⁹

4.3. CL 1763.pantā ir noteikts procentu (lietošanas un nokavējuma) pieauguma aprobežojums – procentu pieaugums apstājas:

- a) kad vēl nesamaksāto procentu daudzums sasniedz kapitāla lielumu,
- a) kad par parādnieka mantu atklāj konkursu.

4.4. Atsevišķās jomās ir speciālais regulējums, kas ierobežo nokavējuma procentu apmēru. Piemēram, elektroenerģijas tirdzniecību regulējošo Ministru kabineta 2014.gada 21.janvāra noteikumu Nr.50 “Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumu” 87.punkts paredz nokavējuma maksas 0,15% apmērā piemērošanu par katru maksājuma kavējuma dienu no laikus nesamaksātās summas. Tāpat arī dabasgāzes tirdzniecību regulējošo Ministru kabineta 2017.gada 7.februāra noteikumu Nr.78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 76.punkts paredz nokavējuma procentu 0,15 % apmērā piemērošanu par katru maksājuma kavējuma dienu no laikus nesamaksātās summas.

4.5. Nokavējuma procentu regulējums patērētāju kreditēšanas nozarē

4.5.1. Nosakot nokavējuma procentu apmēru, ir jāņem vērā CL 1764.pants, kas paredz, ka par prettiesiskiem uzskatāmi nesamērīgi un godīgai darījumu praksei neatbilstoši procenti. Savukārt attiecībā uz patērētāju kreditēšanu papildus jāņem vērā arī PTAL 8.panta (2⁶) daļa.

4.5.2. Kreditēšanas līgumos nokavējuma procenti nedrīkst pārsniegt 36 procentpunktus papildus aizņēmuma likmei gadā vai arī būtiski pārsniegt pielīgtos lietošanas procentus, izņemot, ja kreditēšanas līgums ir kāds no PTAL 8.panta (2⁶) daļā minētajiem izņēmumiem.³⁰

Piemērs: Ja kreditēšanas līgumā noteiktā aizņēmuma likme gadā ir 65%, tad maksimāli pieļaujama nokavējuma procentu apmērs ir 101% gadā (65%+36%) jeb 0,2767% dienā.

²⁸ Torgāns K. *Līgumu un deliktu tiesību problēmas*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 155.-157.lpp.

²⁹ J.Kārkliņš. Lekcija: *Līgumsoda jaunais regulējums Civillikumā un tā piemērošana*.

³⁰ PTAL 8.panta (2⁶) daļā noteikts: “Patērētāja kreditēšanas līguma noteikums, kurš paredz iespēju pieprasīt no patērētāja nokavējuma procentus, nav spēkā, ja šo procentu apmērs ir lielāks par 36 procentpunktiem virs aizņēmuma likmes gadā. Šis nosacījums netiek piemērots tādām patērētāja kreditēšanas līgumam, kurā kredīta atmaksu nodrošināta ar nekustamā īpašuma hipotēku vai kuru noslēdzis šā panta 4.³ daļas 10.punktā minētais tiesību subjekts”.

4.5.3. Līguma noteikums, kas pielīgts komersantam tiesības pieprasīt nesamērīgi lielus nokavējuma procentus, var tikt atzīts par netaisnīgu un spēkā neesošu līguma noteikumu saskaņā ar PTAL 6.panta trešo daļu.

IV. MAKSĀJUMU NOVIRZĪŠANAS SECĪBA

5. CL 1843.pants nosaka: „*Ja kāds samaksā tikai daļu no sava parāda, tad viņa maksājumu vispirms ieskaita vēl nenomaksātos procentos, pēc tam kapitāla dzēšanai un tikai pēc tam līgumsoda dzēšanai, ja vien kreditors nav bijis ar mieru pieņemt maksājumu tieši tikai uz kapitāla rēķinu un par to kvitējis. Citāda vienošanās par līgumsoda dzēšanas kārtību nav spēkā.*” Tātad Civillikuma 1843.pants imperatīvā veidā nosaka pienākumu samaksu vispirms ieskaitīt nenomaksāto procentu dzēšanai, pēc tam pamatparādam un kā pēdējo dzēst līgumsodu.

5.1. CL 1843.pantā noteiktā maksājumu dzēšanas kārtība nostiprina pamatprincipus, kuru mērķis ir rast iespēju patērētājam dzēst uzkrāto pamatparādu, tādējādi papildu maksājumu dzēšanas secība nedrīkst būt patērētājam nelabvēlīgāka.

5.2. Ja tiek veikta samaksa par daļu no parāda, tad šī summa ir jāsadala sekojoši:

- Procenti (piemēram, nokavējuma procenti un/vai nenomaksātie lietošanas procenti);
- Pamatsumma;
- Līgumsods.

5.3. Puses līgumā var vienoties arī par sekojošu maksājumu novirzīšanas kārtību:

- Pamatsumma;
- Nenomaksātie lietošanas procenti;
- Nokavējuma procenti;
- Līgumsods.
-

5.4. CL 1843.panta piemērošana

5.4.1. Nereti maksājumu dzēšanas kārtību ietekmē pakalpojuma veids un ar to saistītās papildu izmaksas, piemēram, komisija par darījuma noformēšanu, apdrošināšanas maksājums, valūtas maiņas izdevumi. Šādā gadījumā būtiski ir tas, lai līgumā esošā maksājumu dzēšanas kārtība atbilstu CL 1843.pantā nostiprinātajam principam, ka līgumsods tiek dzēsts pēdējais³¹, kredīta devējam saņemtais maksājums novirzāms to maksājumu dzēšanai, kas laika ziņā vecāki un vienlīdz svarīgi dzēšamajai pamatsummai.

5.4.2. Kredīta devējs, ievērojot CL 1843.pantā ietverto maksājumu dzēšanas pamatprincipu, var piedāvāt arī citu maksājumu dzēšanas kārtību, ja spēj pierādīt, ka tā būs labvēlīgāka patērētājam.

---

³¹ CL 1844.pants: “*Ja kāds vienam kreditoram ir parādā uz vairākiem dažādiem pamatiem, tad vienīgi no parādnieka atkarājas, kurā parādā viņš grib ieskaitīt savu maksājumu. Bet, ja viņš to nav noteicis, tad izvēle piekrīt kreditoram, ar nosacījumu rīkoties tā, kā viņš būtu rīkojies, ja pats būtu bijis parādnieks. Saskaņā ar to viņam jāieskaita saņemtais maksājums tajā parādā, kurš visvairāk apgrūtina, t.i. procentīgā, vai ar ķīlu vai galvojumu nodrošinātā, vai tādā, kam jau iestājies termiņš (pretēji nosacītiem vai terminētiem parādiem), vai arī galvenā parādā (pretēji galvojuma parādiem). Ja vienam vai otram parādam nav šādu atšķirības īpašību, maksājums ieskaitāms laika ziņā vecākajā parādā, bet starp vienāda vecuma parādiem - visos samērīgi. Bet katrā ziņā maksājums ieskaitāms vispirms procentos, kuriem jau iestājies termiņš.*”

5.4.3. Savukārt CL 1843.pantā ietvertais regulējums (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2013.gada 31.decembrim) nepārprotami attiecināms vienīgi uz procentu maksājumiem, nevis līgumsodu. Tas nozīmē, ka parāda atmaksai saņemtie maksājumi vispirms jāieskaita procentos un atlikusī summa jāizlieto pamatparāda dzēšanai³² (nav attiecināms uz līgumiem, kas noslēgti līdz 2013.gada 31.decembrim). Arī atbilstoši Augstākās tiesas secinājumiem, arī pirms grozījumu spēkā stāšanās CL 1843.pants bija saprotams tādejādi, ka, ja kāds samaksā tikai daļu no sava parāda, tad viņa maksājumu vispirms ieskaita vēl nenomaksātos procentos un tikai pēc tam palikušo atlikumu izlieto kapitāla (nevis līgumsoda) dzēšanai. Minēto apstiprina arī tiesību doktrīnā paustais viedoklis par CL 1843.panta piemērošanu: „Kaut gan arī šajā pantā ir vārdi par izvēles iespēju, tāda līgumsoda iestarpināšana nav saredzama minētajā pantā kā līdzēju brīvas gribas jautājums”³³.

Piemērs:

Patērētājam jāveic maksājums 180,00 EUR apmērā (papildu izmaksas (piemēram, KASKO apdrošināšana) – 60,00 EUR, kārtējie lietošanas procenti 20,00 EUR, kārtējais pamatsummas maksājums 100,00 EUR), bet patērētājs samaksā tikai daļu no šā maksājuma 70,00 EUR apmērā (kredīta devēja piedāvāta maksājumu dzēšanas kārtība līzinga līgumā).

Maksājumi tiek novirzīti sekojoši: 1) kārtējie lietošanas procenti 20,00 EUR; 2) papildu izmaksas (apdrošināšana) atlikušajā 50,00 EUR apmērā. Ņemot vērā, ka par papildu izmaksu neveikšanu līzinga devējs ir tiesīgs aprēķināt arī nokavējuma procentus 0,05% apmērā, tad patērētājam papildus neatmaksātajai pamatsummas daļai veidotos papildu izmaksu parāds 10,00 EUR apmērā. Rezultātā patērētājs līzinga devējam būtu parādā 110,00 EUR (kārtējā pamatsummas maksājuma daļa + neatmaksātā papildu izmaksu daļa) un papildus tiktu aprēķināti nokavējuma procenti 0,05% apmērā par papildu izmaksu maksājuma kavējumu.

5.5. CL 1844.panta piemērošana

5.5.1. Maksājumu dzēšanas kārtībā liela nozīme ir CL 1844.pantam, kura viens no būtiskākajiem mērķiem ir noteikt parāda dzēšanas kārtību, lai parādniekam rastos pēc iespējas mazāk izdevumu un apgrūtinājumu, kā arī, lai novērstu kreditora iespēju iegūt lielāku ieguvumu no parādnieka nespējas savlaicīgi pildīt savas saistības.

Piemērojot CL 1844.pantu, jāņem vērā, ka CL 1843.pants ir imperatīva norma.

5.5.2. Vispārējā gadījumā, ja patērētājam pret vienu kreditoru ir vairāki parādi uz dažādiem pamatiem (piemēram, vairākas no dažādiem līgumiem izrietošas kredītsaistības), tad parādnieks ir tiesīgs noteikt, kurā parādā viņš grib ieskaitīt savu maksājumu, proti, maksājuma veikšanas brīdī norādīt attiecīgu maksājuma novirzīšanas mērķi. Ja parādnieks to nedara, tad izvēle formāli piekrīt kreditoram. Skaidrojot CL 1844.pantu, prof. K.Torgāns CL komentāros³⁴ norādījis, ka, “*Ja parādnieks ir parādā tikai vienam kreditoram, tad viņam ir tiesības izvēlēties, kura parāda dzēšanai maksājums ieskaitāms, jāievēro vienīgi 1843.panta noteikums. Ja parādnieks izvēles iespēju neizmanto, tad formāli izvēle piekrīt kreditoram. Taču panta turpmākais teksts norāda, ka viņa izvēlēs iespēja ir stipri ierobežotas, viņam jāievēro pantā noteiktā secība. Saskaņā ar to vispirms dzēšami procenti, kuriem jau iestājies termiņš, tad procentīgā parāda pamatsumma utt.*”.

³² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015.gada 21.septembra spriedums lietā Nr.SKĶ-98/2015

³³ Torgāns K. Līgumsods nosakāms konkrētā summā // Jurista Vārds, 2013.gada 29.janvāris, Nr.4(755))

³⁴ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. – Rīga: Mans īpašums, 2000.gads, 330.lpp.

5.5.3. Ja gadījumos, kad patērētājam ir maksājumu grūtības, kredīta devējs saņemtos maksājumus sistemātiski novirza tekošo maksājumu dzēšanai, bet tajā pašā laikā turpina aprēķināt līgumsodu vai nokavējuma procentus, šāda situācija varētu tikt vērtēta negodīgas komercprakses aizlieguma principa un negodīgas komercprakses pazīmju kontekstā (skat. Negodīgas komercprakses aizlieguma likuma 4.pants).

5.6. Rekomendācijas patērētāja veikto maksājumu novirzīšana kavējuma gadījumā

Piemērs 1 kreditēšanas līgumam ar grafiku (ar līgumsodu):

2016.gada 16.decembrī izsniegts aizdevums 1000 EUR apmērā uz 6 mēnešiem, aizņēmuma likme 79,07% gadā. Par maksājumu neizpildi termiņā paredzēts līgumsods 0,5% dienā no kavētās maksājuma summas.

Grafikā paredzētie maksājumi:

Maksājuma datums	Pamatsummas atlikums	Pamatsummas maksājums	Procenti	Kopējais maksājums
15.01.2017	858,75	141,25	65,89	207,14
15.02.2017	708,19	150,56	56,58	207,14
15.03.2017	547,71	160,48	46,66	207,14
15.04.2017	376,66	171,05	36,09	207,14
15.05.2017	194,34	182,32	24,82	207,14
15.06.2017	0	194,34	12,80	207,14
Kopā		1000	242,84	1242,84

Maksājumu novirzīšanas kārtība:

Maksājuma datums saskaņā ar grafiku	Grafika maksājums kopā	Datums, kad saņemts maksājums	Kavētas dienas	Saņemta summa	Pamatsumma				Procenti				Līgumsods			Komentāri	
					parāds	tekošais maksājums	novirzīts	parāds	parāds	tekošais maksājums	novirzīts	parāds	parāds	jāmaksā	novirzīts		parāds
15.01.2017	207,14	15.01.2017	0	207,14	0,00	141,25	141,25	0,00	0,00	65,89	65,89	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
15.02.2017	207,14	20.02.2017	5	212,32	0,00	150,56	150,56	0	0,00	56,58	56,58	0,00	0,00	5,18	5,18	0,00	Līgumsods par 5 dienām
15.03.2017	207,14	16.03.2017	1	207,14	0,00	160,48	160,48	0,00	0,00	46,66	46,66	0,00	0,00	1,04	0,00	1,04	Līgumsods par 1 dienu

15.04.2017	207,14	15.04.2017	0	207,14	0,00	171,05	171,05	0,00	0,00	36,09	36,09	0,00	1,04	0,00	0,00	1,04	
15.05.2017	207,14	20.05.2017	5	150	0,00	182,32	125,18	57,14	0,00	24,82	24,82	0,00	1,04	5,18	0,00	6,22	1,04+5,18=6,22
15.06.2017	207,14	17.06.2017	28 ³⁵ +2 ³⁶	210	57,14	194,34	197,20	54,28	0,00	12,80	12,80	0,00	6,22	10,07	0,00	16,29	8 + 2,07 = 10,07
Grafika termiņš beidzies		25.06.2017	8	72,74	54,28	0	54,28	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16,29	2,17	18,46	0,00	Līgumsods par 8 dienām
Kopā:							1000,00				242,84				23,64		

Piemērs 2 kreditēšanas līgumam ar grafiku (ar nokavējuma procentiem):

2016.gada 16.decembrī izsniegts aizdevums 1000 EUR apmērā uz 6 mēnešiem, aizņēmuma likme 79,07% gadā. Par maksājumu neizpildi termiņā paredzēti nokavējuma procenti 0,30% dienā no kavētās pamatsummas.

Grafikā paredzētie maksājumi:

Maksājuma datums	Pamatsummas atlikums	Pamatsummas maksājums	Procenti	Kopējais maksājums
15.01.2017	858,75	141,25	65,89	207,14
15.02.2017	708,19	150,56	56,58	207,14
15.03.2017	547,71	160,48	46,66	207,14
15.04.2017	376,66	171,05	36,09	207,14
15.05.2017	194,34	182,32	24,82	207,14
15.06.2017	0	194,34	12,80	207,14
Kopā		1000	242,84	1242,84

Maksājumu novirzīšanas kārtība:

pirmais	otrais	trešais

Maksājuma datums saskaņā ar grafiku	Grafika maksājums kopā	Datums, kad saņemts maksājums	Kavētas dienas	Saņemta summa	Pamatsumma				Procenti				Nokavējuma procenti			Komentāri	
					parāds	tekošais maksājums	novirzīts	parāds pēc novirzīšanas	parāds	tekošais maksājums	novirzīts	parāds pēc novirzīšanas	parāds	jāmaksā	novirzīts		parāds
15.01.2017	207,14	15.01.2017	0	207,14	0,00	141,25	141,25	0,00	0,00	65,89	65,89	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

³⁵ Kavēto dienu skaits par parādu 57,14 EUR

³⁶ Kavēto dienu skaits par maksājumu, kas bija jāveic 15.06.2017., 207,14 EUR

15.02. 2017	207,14	20.02. 2017	5	209,40	0,00	150,56	150,56	0,00	0,00	56,58	56,58	0,00	0,00	2,26	2,26	0,00	Nok.% par 5 dienām
15.03. 2017	207,14	15.03. 2017	0	100,00	0,00	160,48	53,34	107,14	0,00	46,66	46,66	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
15.04. 2017	207,14	15.04. 2017	31	100,00	107,14	171,05	53,95	224,24	0,00	36,09	36,09	0,00	0,00	9,96	9,96	0,00	
15.05. 2017	207,14	30.05. 2017	45 ³⁷ 15 ³⁸	300,00	224,24	182,32	236,71	169,85	0,00	24,82	24,82	0,00	0,00	38,47	38,47	0,00	30,27 + 8,20 =38,47
15.06. 2017	207,14	15.06. 2017	16 ³⁹	300,00	169,85	194,34	279,05	85,14	0,00	12,80	12,80	0,00	0,00	8,15	8,15	0,00	
Līguma termiņš ir beidzies		30.06. 2017	15	88,97	85,14	0,00	85,14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,83	3,83	0,00	

5.7. Citi svarīgi norādījumi par līgumsodu un nokavējuma procentu aprēķināšanu

5.7.1. Nesamaksāto procentu⁴⁰ (gan lietošanas, gan nokavējuma) un līgumsoda pieaugums ir jāaptur brīdī, kad tas sasniedzis CL vai PTAL⁴¹ noteikto ierobežojumu, nav pieļaujams tos aprēķināt virs likumā noteiktajiem apmēriem un aprobežot tikai tad, kad tiek celta prasība, jo to aprēķināšana tieši ietekmē kopējā parāda apmēru, saņemto maksājumu novirzīšanu un parādnieka spēju izpildīt saistības. Šādā gadījumā ir jāveic parāda pārrēķins no brīža, kad aprēķins veikts neatbilstoši likumā noteiktajam. Par pietiekamu šāda mantiskā stāvokļa atjaunošanai uzskatāmi likumiskie procenti, kas sevī ietver arī samērīgu sodošu pamudinājumu.⁴²

5.7.2. “Līguma izbeigšanas faktu ne vienmēr var pierādīt tikai ar attiecīgas vēstules izsūtīšanu aizņēmējam. Ja kredīta devējs vai parādu atgūšanas kompānija aprēķina lietošanas procentus no visas summas, vai pieprasa visa atlikušā parāda atmaksu pirms līgumā noteiktā atmaksas termiņa jeb, neievērojot līgumā noteikto atmaksas grafika maksājumu termiņu uzskatāms, ka kredīta devējs ir atkāpies no līguma un turpmāka pielīgto procentu un līgumsoda vai cita veida kompensāciju piemērošana nav iespējama.”⁴³

³⁷ Kavēto dienu skaits par parādu 224,24 EUR

³⁸ Kavēto dienu skaits par parādu 182,32 EUR

³⁹ Kavēto dienu skaits par parādu 169,85 EUR

⁴⁰ CL 1763.panta 1.punkts.

⁴¹ PTAL 8.panta (2⁴) daļa.

⁴² Torgāns K. *Līgumu un deliktu tiesību problēmas*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 155.-157.lpp.

⁴³ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta senatoru kolēģijas rīcības sēdes 2009. gada 29. jūlija lēmums lietā Nr. SKC-881/2009. Nav publicēts.